

Резюмета

на трудовете на **Христина Пелова Дейкова**,
представени за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност
„доцент“
по направление 2.1. Филология, научна специалност **Общо и сравнително
езикознание (българска етимология)**, обявен от ИБЕ „Проф. Любомир
Андрейчин“, ДВ, бр. 43/07.06.2016 г.

Монографии

21. *ЭТИМОЛОГИЯ И ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ КОНТАКТОЛОГИЯ (РУМЫНСКИЕ ГЛАГОЛЬНЫЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В ОДНОМ БОЛГАРСКОМ ГОВОРЕ)*. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2016, 208 с. ISBN 978-3-659-91445-4

В труда се обсъждат някои проблеми на българската етимология, свързани с множествените контакти на българския език с другите езици на Балканския полуостров. Прилага се системен подход при етимологизирането на група глаголни заемки от румънски език в говора на Ново село, Видинско. Изяснява се произходът на общия завършек на глаголите (-*ишъм*, -*ѝшъм* и -*ашъм*), като се разкрива единен модел за тяхното морфологично адаптиране (със суфикс -*ишъ*-, еднакъв с общобългарския суфикс *са*- от гръцка аористна основа) и интегриране в говора като двувидови (противно на мнението на М. Сл. Младенов, че те са видово дефективни и са само от несвършен вид). Като се изхожда от паралелни езикови процеси при заемането на глаголи от други балкански езици (гръцки и турски) и от особеностите на предполагаемите контактни румънски говори, се допуска и единен начин на проникване на глаголните заемки (от аористните основи на изходните румънски глаголи). На основата на достигнатите заключения и чрез комплексен етимологичен анализ се обяснява произходът на отделните глаголи и свързани с тях думи (общо 60 лексикални единици), като се ревизират някои от предложените в излезлите томове на „Българския етимологичен речник“ (БЕР) тълкувания.

Като доказателствен аргумент в полза на предложената етимологична хипотеза се разкрива частен случай на българско-румънска интерференция, в резултат на която глаголите функционират като двувидови в говора (за разлика от подобни румънски глаголни заемки в други български говори, където те получават допълнителен морфологичен показател за несвършен вид). Прави се опит да се определи и типът езиков контакт според съвременните теории на езиковите контакти, като се възстановява конкретната социолингвистична контактна ситуация. По този начин върху конкретен езиков материал е показано как етимологията и езиковата контактология могат да си взаимодействат в рамките на т.нар. контактна етимология.

Речници

22. (в съавторство с В. Анастасов, Л. Димитрова-Тодорова, У. Дукова, Д. Михайлова, М. Начева, М. Рачева, Г. Риков, Л. Селимски, Т. Ат. Тодоров) *БЪЛГАРСКИ ЕТИМОЛОГИЧЕН РЕЧНИК. Т. 6 (п̀ускам–словàр²)*. Ред. М.

Рачева и Т. Ат. Тодоров. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2002, 628–632. ISBN 954-430-633-1 (т. 6) [речниковите статии *сѣя*¹ и *сѣя*²].

Изяснява се произходът на една двойка етимологични, т.е. неродствени омоними от домашен, славянски произход в българския език – на общобългарския глагол *сѣя* и диалектния глагол *сѣя* ‘бозая, суча’ (с различни фонетични и морфологични варианти в говорите).

23. (в съавторство с В. Анастасов, Л. Димитрова-Тодорова, У. Дукова, Д. Михайлова, М. Рачева, М. Рачева, Г. Риков, Т. Ат. Тодоров) *БЪЛГАРСКИ ЕТИМОЛОГИЧЕН РЕЧНИК*, т. VII (*слово-терясвам*). Отг. ред. Т. Ат. Тодоров. София, 2010, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 973 стр. ISBN: 978-954-322-353-4 [Библиография III, 7–104; статии за думите *спдѣсѣб*, 398, *справедлѣив*, *спрѣга*¹ – *спрѣжник*, 399–402, *спрѣга*¹ – *спрѣгам*³, 404–406, *спрѣми се*, 418, *спрѣнѣ*, *спрѣмен*, 420, *спрѣма*² – *спрѣмѣ се*, 494–497, *спрѣий* – *спрѣица*, 499–502, *спрѣп*, 503, *спрѣха* – *стуглица*, 513–517, *студѣнт* – *стѣблѣ*, 518–520, *стѣлѣ* – *стѣлп*, 521–523].

Преобладаващата част от изработените речникови статии представя думи от домашен произход с общославянско разпространение. Освен унаследена праславянска лексика се обясняват и някои вътрешнославянски заемки. Разкриват се и наложили се омонимни отношения в българския език между родствени и неродствени домашни думи, както и между думи от домашен и балкански (гръцки) произход.

24. (в съавторство с Д. Борисова, М. Гарова, Л. Димитрова-Тодорова, Д. Михайлова, М. Рачева, Т. Ат. Тодоров) *БЪЛГАРСКИ ЕТИМОЛОГИЧЕН РЕЧНИК*. Т. VIII (*тѣсам – фѣкалка*). Ред. Л. Димитрова-Тодорова и Л. Селимски. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, София (под печат) [речниковите статии: *тефа*, *тил*², *тилелей*, *тинтѣва*, *тин*¹, *тин*², *тѣря*, *то*¹, *то*², *тоѣнѣ* – *тоѣтиле*, *тоѣба*² – *тоѣн*, *той*¹ – *той*³, *тоѣлак*, *тоѣвай*, *тоѣмеч*, *том*, *тон*¹ – *тоѣна*, *тоѣнко*, *тоѣнче* – *тоѣнѣсам*, *тон*³ – *тоѣпавци*, *тоѣпѣле*, *тоѣпан*, *тоѣпѣла*, *тоѣпѣч*, *тоѣпѣрен*, *тоѣпѣци*, *тоѣрѣям*, *торѣмѣз*, *торѣна*, *торѣлѣсам*, *торѣмѣля*, *торѣп*, *тоѣст*, *тоѣстер*, *тоѣтѣвим*, *тоѣфка*, *тоѣфтам*, *траѣдѣв* – *траѣдѣа*, *траѣпѣл*, *тѣвѣле*, *тѣрям* – *тус*², *тусѣйѣ* – *тусѣ*, *туѣфѣк*², *тѣка* – *тѣркѣлѣвам*, *тѣтѣлѣмѣя*, *фѣвруѣри* – *фѣжѣжѣе са*, *фѣрѣзѣнк*, *фуѣрисѣтул*, *фѣрѣмѣтул*, *фѣрѣмѣшѣн*, *фѣѣрка*].

Обясняват се десетки български думи – книжовни и диалектни. Голяма част от диалектната лексика се етимологизува за пръв път, при друга част (като общобългарските *тѣря*, *тѣрям*, *тѣрка* и др.) се предлагат нови етимологии, като се ревизират по-стари тълкувания на Ст. Младенов, М. Фасмер и др. Етимологизираната лексика се отнася както към домашния, славянски, така и към балканския слой лексика в езика (по-разпространени и редки диалектни думи от гръцки, турски, румънски, албански). Включени са и по-стари и нови общоупотребими културни заемки в българския език. При тълкуването са взети под внимание както всички по-стари, така и най-нови лексикографски и етимологични трудове.

Колективни монографии и атласи

25. (в съавторство с Л. Василева, Т. И. Вендина, Сл. Керемидчиева, М. Котева, К. Първанов) *БОЛГАРСКИЕ МАТЕРИАЛЫ. Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Т. 1. Животный мир. Т. 2. Животноводство. Т. 3. Растительный мир. Т. 8. Профессии и общественная жизнь.* Отв. ред. Т. И. Вендина. Москва–Санкт-Петербург: Изд. „Нестор-История“, 2013. ISBN: 978-5-4469-0004-6

В тома са коригирани или изработени морфонологичните интерпретации на българския диалектен материал за картите от четири тома на ОЛА. Някои названия са етимологизувани за пръв път, особено що се отнася до балканските заемки в българския, а в отделни случаи са прецизирани и коригирани по-стари интерпретации на славянски диалектен материал в излезлите вече томове на ОЛА без български материал.

26. (в съавторство с Л. Василева, Сл. Керемидчиева, М. Котева, К. Първанов) *Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая. БОЛГАРСКИЕ МАТЕРИАЛЫ.* Отв. ред. Л. Э. Калнынь. София: Издательство БАН „Проф. Марин Дринов“, 2015. ISBN: 978-544-322-838-6

В тома са интерпретирани етимологично различни диалектни названия и граматични форми, при които закономерната рефлексация на праславянските звукове е затъмнена в резултат на по-късни фонетични и морфологични промени. В някои от случаите това е направено под формата на допълнителен етимологичен коментар.

27. (кол.) *Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Выпуск 10. НАРОДНЫЕ ОБЫЧАИ.* Отв. ред. Т. И. Вендина. Москва–Санкт-Петербург: „Нестор-История“, 2015. 276 с. ISBN: 978-5-4469-0719-9

Изработени са морфонологичните интерпретации на българския езиков материал и са проверени обобщаващите морфонологични легенди за карти № 37 [L 2293 ‘круглый’ (о мяче)] и № 38 [L 2297 ‘катится (о мяче)’], с. 165–171.

Студии

28. (в съавторство с М. Гарова) Историко-типологично изследване на речниковия състав на българския и полския език (думи с начално *x-/ch-*, *h-*). I. Праславянско лексикално наследство в българския и в полския език. – *Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“.* Книга XXVIII. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2015, 7–52. ISSN: 0323-9934.

Установяват се сходствата и различията между българския и полския език при унаследяването на домашната, праславянска лексика (на книжовно и диалектно равнище) в изследвания фрагмент от лексикона. Разкриват се определени закономерности и тенденции в историческия развой на лексикалните системи на двата славянски езика. Работата е принос към теорията и практическото прилагане на историческата типология на славянските езици като методологичен подход, който все още не е достатъчно разработен в съпоставителните изследвания на славянската лексика.

Статии

29. Към етимологията на диалектните думи *мѹтало* (*мѹтѹло*), *мѹтим*, *мѹтка*, *мѹткам*. – *Български език*, XLVII, 1997–1998, 6, 51–52. ISSN 0005–4283

Посочените думи са включени в IV том на БЕР, като тяхното обяснение там се изчерпва с кратки морфологични и словообразователни коментари и с препратка от една речникова статия към друга. На основата на комплексен анализ (фонетичен, словообразователен и семантичен) в статията се допълва и уточнява същинската етимология на думите като домашни, славянски по произход – унаследени от праславянския лексикален фонд (*мѹтим*, *мѹтка*) или образувани на българска почва от унаследени праславянски думи (*мѹтало*, *мѹткам*).

30. Относно етимологизирането на една омонимна двойка в „Български етимологичен речник“: *мърляк*¹ и *мърляк*². – *Български език*, XLVIII, 1999–2000, 1, 44–46. ISSN 0005–4283

В IV том на БЕР посочените думи се обясняват като етимологични, т.е. неродствени омоними (съответно диал. *мърляк*¹ ‘отпуснато, полумъртво същество’ като произв. от праслав. **mьrlь* ‘мъртъв’, а диал. *мърляк*² ‘дърво, което само пуши и не дава пламък’ като произв. от праслав. **mьrlěti*, вероятно разширение с *-l-* на ие. **mer-* ‘светя’). На основата на формални и семантични български и славянски паралели от етимологичното гнездо на праслав. **mertī*, *mьrq* ‘умирам’ в статията се предлага друго обяснение, според което двете думи са генетично свързани и представят неетимологични, т.е. родствени омоними, възникнали в резултат на семантична дивергенция. На същото място се ревизира Безлай по отношение на посочен като паралел словенски глагол, като в допълнение на ЭССЯ се реконструират праслав. **mьrlěti*/*mьrliti*, произв. от **mьrlь* ‘мъртъв’.

31. Към въпроса за гръцките заемки в българския език – произход на няколко диалектни думи. – *Съпоставително езикознание*, XXVI, 2001, 2, 118–120. ISSN 0204-8701

Отхвърля се славянският произход на диал. *стрѐма* ‘копая нива с права лопата’, приведено в диалектоложко изследване на говорите по Средна Струма, и се обяснява неговият гръцки произход (от незасвидетелствано съществително, заето от нгр. *стрѐмца*, отглаголно същ. от нгр. *стрѐфω* ‘обръщам; въртя’), като се привеждат семантични и словообразователни паралели в българския език. Изясняват се омонимните отношения между гръцкия по произход глагол и диал. *стрѐма* ‘товаря на кон, магаре и втората (страна) половина’, еднакво по произход с бълг. *стрѐме*, което е домашно по произход. Диал. *стрѐмя ме* ‘(за рана), боли ме, щрака ме, мушка ме’ се свързва с гръцкия по произход български глагол.

32. L’origine de trois ornithonymes bulgares du parler de Novo selo, région de Vidin. – *Балканско езикознание*, XLIII, 2003–2004, 2–3, 135–143. ISSN 0324-1653

В статията се подлагат на етимологичен анализ три диалектни названия на птици от говора на Ново село, Видинско – *дзивгѹш* ‘птица щиглец,

кадѣнка', *кантарѣка* и *бѣмбурѣка* 'птица стърчиопашка', като се изхожда от установени ономасиологични и словообразователни закономерности при названията на птиците (в съпоставителното българо-чешко изследване на названията на птиците в дисертационния ми труд). Етимологичните обяснения на трите орнитонима в БЕР се приемат за неудовлетворителни и се предлагат алтернативни етимологии (домашни и балкански – заемки от румънски).

33. Проблеми при производните в етимологична статия от гнездови тип (върху материал от „Български етимологичен речник“). – *Български език*, 2004, LI, 4, 74–78. ISSN 0005–4283

Върху пример от речниковите статии за *ниѣжа* и *низ*¹ в IV том на БЕР се илюстрират някои словообразователни и най-вече семантични проблеми при представяне на производните в речникова статия от гнездови тип. Чрез привеждане на семантични паралели от други славянски езици (чешки и словенски) се изясняват особености на семантичния развой при някои глаголни омонимни форми, като се разкрива техният различен произход, т.е. необходимостта тези глаголи да бъдат представени в отделни речникови статии като генетични, т.е. неродствени омоними, възникнали в резултат на формална конвергенция, а не в рамките на една статия като неетимологични, т.е. родствени омоними, възникнали в резултат на семантична дивергенция (както това е направено в речниковата статия за *ниѣжа*).

34. Вариантностъ одного греческого заимствования в болгарском языке. – *Балканско езикознание*, 2006, XLV, 2, 303–306. ISSN 0324-1653

В работата се разглеждат народните и диалектните названия на свраката *гагарѣшка*, *гарагѣшка*, *гаргѣшка*, *каракаѣска*, *каракаѣшка*, *карагѣшка*, *какараѣска*, *кокорѣска*, *канараѣска*, *какараѣцка*, *крѣкарѣска*, *крѣкарѣска* и *крѣкараска*, *крѣкрѣѣцкѣ* и *свекараѣшка*. От словообразователни съображения се отхвърля техният първичен звукоподражателен произход (застѣпван от Ст. Младенов и допускан като възможно обяснение в БЕР – за някои от названията). Застѣпва се приведеното в БЕР (при думата *каракаѣшка*) и смятано там за по-вероятно обяснение, според което думата е от нгр. *каракаѣѣа*, заето също в румънски, арумънски и албански. Като най-близък до изходната грѣцка форма се приема вариантът *каракаѣска*, а всички останали названия се обясняват като варианти, получени в резултат на различни звукови промени и вторично преосмисляне по домашни звукоподражателни глаголи и други думи.

35. Кѣм праславянските названия на птици: **varnѣ*, **varnѣ*, **gѣ(j)varnѣ*, **gѣlѣ* (?), *gѣlѣ*, **gѣlѣkѣ*, *gѣlicѣ*. – В: *Словенска етимологиѣа данас. Зборник симпозиѣума одрѣжаног од 5. до 10. септембра 2006. године. Уредник: дописни члан Ал. Лома*. Београд, 2007, 107–121. ISBN 978-86-7025-451-0

В статията се допѣлват, прецизират и коригират съществуващи етимологични обяснения на разглежданите праславянски орнитоними, като се отчитат някои по-нови изследвания и се отдѣля по-специално внимание на словообразователната структура на старинните названия. Изхожда се от определени ономасиологични и словообразователни модели, очертаващи се при системното разглеждане на славянските названия на птици, както и от динамичния характер на орнитологичните системи, предполагащ названия с

различна древност и в праславянската система от названия на птици, т.е. унаследени индоевропейски форми и праславянски иновации. Застъпва се етимологичната хипотеза за звукоподражателен произход на всички тези названия.

36. Към произхода на чешките народни орнитоними *mrázek*, *holomrázek*. – В: *Юбилеен сборник с текстове, посветени на Владимир Пенчев, председател на Бохемия клуб*. София: Издателство „Стигмати“, 2007, 128–135. ISBN 978-954-336-029-1

Като се изхожда от конкретни ономаσιологични и словообразователни модели, очертали се при съпоставителното изследване на названията на птиците в българския и чешкия език в дисертационния ми труд, двата чешки народни орнитонима, с които се назовава птицата синявица, се обясняват като самостоятелни образувания, получени чрез вторична несамостоятелна номинация от семантично-деривационен тип (наричана традиционно „косвена вторична номинация“). Те представят мотивационен модел, свързан с външния вид на птицата (с цвета на нейното оперение), като в тяхната основа е залегнало вторично цветоозначение, засвидетелствано предимно в севернославянските езици. По своето образувание това са десубстантивни имена за носители на признак, оформени с атрибутивно-деминутивен суфикс *-ek*.

37. K původu některých českých názvů střízlíka. – *Bohemistika*, 2007, VII, 3, 181–189 (Opole, Полша). ISSN: 1642-9893

В статията се обяснява произходът на диалектните чешки названия на орехчето *střízlík*, *stříž*, *čerčyk*, *čyrček*, *drmolízek*, *skulínek*, *tršček*, *trcek*, *hrázíček*. Някои от кратките етимологични обяснения на посочените думи в Чешкия езиков атлас (без последното, което се обяснява за пръв път) се допълват и прецизират, а други се отхвърлят, като се предлагат нови тълкувания. Изхожда се от очерталите се ономаσιологични и словообразователни модели при съпоставителното изследване на названията на птици в българския и чешкия език в дисертационния ми труд.

38. Pojmenování ptáků v češtině. – *Přednášky ze XL. jubilejního ročníku LŠSS (věnováno mladým bohemistům)*. Brno, 2007, 50–65. ISBN 978-80-210-4336-7

В духа на лексикалната ономаσιология, разработена от представителя на чешките функционалисти В. Матезиус, в работата се проследяват основните начини и средства за номинация на птиците в чешкия език, съответстващи на определени мотивационни модели. Изхожда се от системни ономаσιологични и словообразователни закономерности и тенденции, установени при съпоставителното изследване на българската и чешката орнитологична система в дисертационния ми труд, в който се прилага комплексен историко-типологичен метод. Работата е замислена като допълнение на по-ранна публикация на Шмилауер (1969), който проследява основните типове семантична мотивация (т.е. названията в ономаσιологично-семантичен план) от праславянско време до днес при чешките названия на птици.

39. Към историческата типология на славянските езици в областта на лексиката (названия на птици в българския и чешкия език). – В: *В търсене на*

смисъла и инварианта. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. Дина С. Станишева. София, 2008, 155–172. ISBN 978-954-07-2692-2

В работата се изяснява същността на историко-типологичния подход на изследване в областта на лексиката, приложен за пръв път в дисертационния ми труд, посветен на ономасиологичните и словообразователните сходства и различия между български и чешки названия на птици. Обяснява се комплексният характер на този подход, съчетаващ сравнително-исторически и съпоставително-типологичен метод на изследване. Като се изхожда от спецификата на обекта на изследване (динамичната система от народни и диалектни названия на птици), върху комплексния историко-типологичен метод се проектират хоризонтално-вертикалният подход на изследване на номинацията в един език (в смисъла на Куадри) и синхронно-диахронното описание на езиковите явления в един език на словообразователно равнище (в смисъла на Улуханов). Този методологичен подход е илюстриран върху една орнитологична подсистема (названията на папуняка в българския и чешкия език).

40. За произхода на някои чешки названия на птици. – *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*, Филология, т. 46, кн. 1, сб. А, 2008. Паисиеви четения. Интеркултурният диалог – традиции и перспективи. Езикознание. Пловдив, 27–28 ноември 2008 г. Пловдив, 2009, 454–464. ISSN 0861-0029

Работата е посветена на произхода на някои редки чешки названия на птици от Семейство чучулигови – стчеш. *drlicě*, диал. *kotrľa*, *kotulka*, *trpělka* и *trpinka*. Ревизират се по-стари обяснения на В. Махек и се предлагат алтернативни етимологични тълкувания, като се изхожда от системни ономасиологични и словообразователни закономерности в славянските орнитологични системи, в частност в чешката, и се привеждат български мотивационни паралели.

41. Към „Albanian Etymological Dictionary” на Вл. Орел I. (или за ролята на диалектната лексика при етимологизиране на заемки в условия на езиков контакт). – In: *Studia etymologica Brunensia* 6, Praha, 2009, 77–86. ISBN: 978-80-7106-209-7 (NLN), 978-80-86496-45-0 (ÚJČ)

Върху примери от най-новия етимологичен речник на албанския език на Вл. Орел в статията се илюстрира необходимостта от привличане и отчитане на диалектен материал от съседните езици при етимологизиране на заемки в условия на езиков контакт. Отчитането на засвидетелствани диалектни думи в южнославянските езици (и в частност в българския) позволява да се предложи по-точна етимология на някои славянски заемки в албански (*galë* ‘чавка; черна овца’, *harabel* ‘врабче’, *gamis* ‘лая’, *okitë* ‘скреж или сняг (по клоните на дърветата)’, *muzg* ‘зрач, сумрак; мрачина’ и др.) и едновременно с това да се коригират направените от автора грешни констатации за отсъствие на тези лексеми в южнославянските езици. Чрез привличане на думи от съседни български говори се допуска по-късна хронология на заемане на някои славянски заемки в албански (*kënd* ~ *kand* ‘кът, ъгъл’, *pendar* ‘пазач’). Привеждането на диалектен материал от съседните български и други славянски говори разколебава преоценката на наложилото се мнение за южнославянска принадлежност на славянските заемки в албански (въпреки опита на О. Н. Трубачев да прокара тази преоценка в полза на застъпваната от него теза за древното съвкупно

обитаване на славяните в района на Среден Дунав). От друга страна, разглеждането на някои албански думи в балкански контекст, с привличане на диалектен материал от други балкански езици, позволява да се отхвърли „мнимият“ славянски произход на някои албански думи в полза на техния балкански произход (*misur* ‘дълбока чиния’, *pojatë* ‘колиба, хижа, кошара, покрит навес’, *rubë* ‘кърпа за глава, шалче’).

42. За адаптирането на някои глаголни заемки в говора на Ново село, Видинско. – In: *Jazykovedné štúdie XXVIII. Súradnice súčasnej slovanskej dialektológie*. Bratislava: VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010, 302–310. ISBN 978-80-224-1171-4

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. т. 21). В нея се изяснява за пръв път произходът на общия завършек (-*ишъм*, -*ъшъм* и -*ашъм*) на група глаголни заемки от румънски език в говора на Ново село, Видинско, като се разкрива специфичен модел за морфологична адаптация на заетите глаголи, които функционират като двувидови. Това е направено след критичен анализ на етимологизуваните в БЕР глаголи, отнасящи се към посочената група.

43. За някои проблеми при разработване на етимологична статия от гнездови тип (върху материал от „Български етимологичен речник“). – *Български език*, 2010, LVII, 4, 62–67. ISSN 0005–4283

Върху примери от речниковите статии *прягвам* и *прѣжда*² в V том на БЕР се илюстрират някои проблеми при разработване на етимологична статия от гнездови тип, свързани със семантичния и словообразователния аспект на етимологичния анализ. Изясняват се омонимните отношения между производни от различен произход, възникнали в резултат на формална конвергенция (напр. *спрягам*¹ и *спрягам*²), както и между производни от един и същи произход, получени в резултат на семантична дивергенция (напр. *спрѣжда*¹ и *спрѣжда*²). Обсъждат се някои проблеми, свързани с глаголно-именното и именно-глаголното словопроизводство.

44. Към стчеш. *lebdušě*, *lebduška*, чеш. *linduška* ‘птица бъбрица, Anthus’ и други свързани с тях диалектни названия. – *Slavia* 79, Praha, 2010, 1, 21–30. ISSN 0037-6736

В статията се подлагат на етимологичен анализ посочените чешки названия на бъбрицата и свързаните с тях диалектни названия *leptuška*, *levduše*, *levduška*, *linda*, *libuše* *liluška*. Допълва се и се прецизира съществуващата етимология на В. Махек и се предлага алтернативно обяснение, при което се изхожда от друг мотивационен модел и се допускат първични експресивни вариантни форми с вътрешна форма ‘бърборица, дърдорка’. Взето е под внимание смесването на птиците в народните наивни представи, породено от наблюдаващата се прилика между тях (в конкретния случай на бъбрицата и горската чучулига). Отчетени са лексикално-семантичният славянски контекст, словообразователната характеристика на названията и установени ономазиологични закономерности в системите от названия на птици в чешкия и българския език.

45. Deux mots d'origine commune (roumaine) dans le parler de Novo selo, region de Vidine. – *Балканско езикознание*, 2010, XLIX, 1–2, 153–155. ISSN 0324-1653

В статията се етимологизува за пръв път диал. *гънфѝшън* ‘подпухнал’ (от Ново село, Видинско), като се разкрива неговият румънски произход (от рум. *a gămfă* ‘надувам, подувам’). Това е направено чрез отнасяне на думата към група глаголни заемки в румънски, адаптирани по установен от мен единен модел (вж. позиции 21 и 42). Едновременно с това се предлага ново обяснение на етимологизираното в БЕР диал. *подгѣфнувам* несв. в., *подгѣфнѣм* св. в. ‘подпухвам като признак на недобро здраве’ (от същия говор) – отхвърля се връзката с рум. *gîfă* ‘дебел човек, който се задъхва бързо’ и се извежда от същия румънски етимон като този на *гънфѝшън*.

46. Произход на няколко български диалектни думи. – В: *Българският език и литература в славянски и в неславянски контекст. Международна конференция, Сегед, Унгария, 28-29 май 2009 г.* Szeged: JATEPress, 2011, 196–202. ISBN 978-963-306-100-8

Предмет на анализ в работата са няколко диалектни български думи от румънски произход (диал. *фермекѝло*, *фермекѝтул*, *фермекѝшън*, *припонѝшѣм*, *къпийѝшън*, разг. и жарг. *капѝя* ‘своеобразен и странен човек, който с проявите си се откроява сред другите хора’), една унгарска заемка, проникнала с румънско посредничество в българския език (диал. *фел* ‘вид, сорт’), и една немска терминологична заемка (*фѣдер*), за някои диалектни варианти на която се предполага унгарско посредничество (диал. *фѣйдер*, *фѣйдър*). Едни от думите се етимологизуват за пръв път, при други етимологиите се доуточняват (*фел* и диал. *фѣйдер*, *фѣйдър*), а на включените в БЕР диал. *припонѝшѣм* (отименно образуване от домашно **припон*), *къпийѝшън* (произв. от *капѝя*) и разг. и жарг. *капѝя* (от турски) се предлагат нови обяснения като румънски заемки.

47. Диалектна диференциация в рамките на праславянската орнитологична система. – In: *Praslovanska dialektizacija v luči etimoloških raziskav. Ob stoti obletnici rojstva akademika Franceta Bezljaja. Zbornik referatov z mednarodnega znanstvenega simpozija v Ljubljani, 16.–18. Septembra 2010.* Ur. M. Furlan, A. Šivic-Dular. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012, 69-81. ISBN: 978-961-254-386-0

В работата се прави опит за реконструиране на три орнитологични праславянски подсистеми (названията на кълвача, папуняка и щъркела), като се отчита тяхната диалектна диференциация. Етимологичният анализ е извършен на основата на ономасиолитни закономерности и тенденции в семантичномотивационен и структурно-формален план, установени при историко-типологичното изследване на названията на птици в българския и чешкия език в рамките на дисертационния ми труд. Отчитат се спецификите на славянските орнитологични системи и техният динамичен характер (различни хронологични пластове лексика). Взети са под внимание и основните критерии на лингвистичната география.

48. За произхода на чешкия народен орнитоним *pliska* и някои свързани с него онитологични названия. – В: *Българската бохемистика днес. Доклади от Националната научна конференция „Българската бохемистика днес“*,

проведена на 21 октомври 2011 г. в София. Съст. и научни ред. Хр. Дейкова, Вл. Пенчев. София: Парадигма, 2012, 57-65. ISBN 978-954-326-183-3

Представят се и се коментират в семантичномотивационен и структурно-формален аспект всички по-стари обяснения на праслав. **pliska* (на Бориш, Шустер-Шеуц, Безлай, Преображенски, Махек, Трубачев), продължител на което се явява и чешкото название, като се изхожда от системни закономерности в славянските орнитологични системи. Предлага се по-различно обяснение, според което става въпрос за относителна, а не за абсолютна номинация (по квалификацията на Гак), в основата на която стои преосмислен звукоподражателен глагол (с различни фонетични варианти), от който е образувано название с вътрешна форма 'бърборица, дърдорка' по старинен словообразователен тип със суфикс -а.

49. Към въпроса за междуславянските лексикални влияния с оглед на етимологичната практика (заемки от чешки в българския език). – В: *Време и история в славянските езици, литератури и култури. Сборник с доклади от Единадесетите национални славистични четения 19-21 април 2012. Т. I. Езикознание. Съст. Ани Бурова, Цветанка Аврамова и кол.* София: УИ "Св. Климент Охридски", 2012, 360–366. ISBN 978-954-07-3457-6

Върху два конкретни примера, включени в VII том на БЕР (*спѣсѡб и справедлив*), в работата се обсъждат проблемите на вътрешнославянското лексикално заемане (на книжовно и диалектно равнище), които не се разработват достатъчно обстойно в етимологичните речници на отделните славянски езици.

50. Лингвистическая контактология и етимологическая практика (допълнение к „Болгарскому этимологическому словарю“). – In: *Theory and Empiricism in Slavonic Diachronic Linguistics [Studia etymologica Brunensia 15]*. Eds. I. Janyšková, H. Karlíková. Praha: Lidové noviny, 2012, 309-319. ISBN 978-80-7422-185-9 Реферирано в Conference Proceedings Citation Index (Web Of Science = WOS).

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. т. 21). След представяне на разкрития единен модел за морфологично адаптиране на румънски глаголни заемки в говора на Ново село, Видинско, е изяснен за пръв път частният случай на българско-румънска интерференция в областта на граматичните отношения, в резултат на която тези глаголи функционират в говора като двувидови. Акцентът е поставен върху възможното взаимодействие между етимологията и езиковата контактология и по-специално върху конкретното прилагане на тези научни резултати при изработването на „Българския етимологичен речник“, в който традиционно се отчитат множествените контакти между балканските езици.

51. Об етимологизации группы глаголов румынского происхождения в одном болгарском говоре (допълнение к „Болгарскому этимологическому словарю“). – В: *Этимология 2009–2011, отв. ред. Ж. Ж. Варбот.* Москва: Пробел-2000, 2012, 78–89. ISBN 978-5-98604-343-2

Публикацията е по темата на хабилитационния труд (вж. т. 21). Като се изхожда от разкрития единен модел за морфологично адаптиране на румънски глаголни заемки в говора на Ново село, Видинско, с помощта на суфикса -ишь- (еднакъв по произход с общобълг. суфикс -са- от гръцка

аористна основа), в нея се подлагат за пръв път на етимологичен анализ 15 глагола от говора на Ново село, Видинско, които не са включени в излезлите досега томове на БЕР. Изтъкват се възможностите на системния подход при етимологизирането на диалектна лексика.

52. Etymologizování lexika podle věcných okruhů (na příkladu českých názvů ptáků). – In: *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český. S. Čmejrková – J. Hoffmannová – J. Klímová (eds)*. Praha: Univerzita Karlova – Nakladatelství Karolinum, 2012, 111–116. ISBN 978-80-246-2121-0

В работата се изясняват основните теоретико-методологични постановки, от които се изхожда при ономазиологичния аспект на изследване на българските и чешките названия на птици в дисертационния ми труд, като се представят в обобщен вид резултатите от прилагането на тези подходи при етимологизиране на трудни за обяснение по-стари и нови диалектни чешки названия на птици. Това е направено в духа на бърненската етимологична школа, в която традиционно лексиката се изследва по тематични групи.

53. Lidová etymologie v českém ornitologickém názvosloví. – In: *Přednášky a besedy ze XLV. Běhu LŠSS. Red. E. Rusinová*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 25-33. ISBN: 978-80-210-5871-2

Като допълнение към И. Рейзек, който в специален свой труд, посветен на народната етимология в чешкия език (2009), включва и четири орнитонима (*jiříčka, andulka, hrdlička, strakapoud*), в работата се привеждат още четири чешки названия на птици с различна древност (*žluna, žluva, linduška, pěnkava*), които могат да бъдат обяснени етимологично чрез различни механизми на народната етимология. Названието *hrdlička*, смятано от автора за спорен пример за народна етимология, и *strakapoud* се реинтерпретират съгласно неговата класификация.

54. Народна етимология в българската и чешката орнитологична терминология. – В: *Славянските езици отблизо. Сборник в чест на 70-годишнината на доц. Янко Бъчваров. Съст. М. Младенов и Р. Железарова*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2013, 172–180. ISBN: 978-954-07-3486-6

Примерите за народна етимология в чешката орнитологична система, изяснени за пръв път в отделна публикация (вж. позиция 53), се допълват с други диалектни чешки названия (*č'erč'uk* и *trcek*) и се съпоставят с български диалектни названия (*жълна, жёлна, жълвъ, чòпла, чòплек, шр̀а̀кол, осòйка, усòйка, къркар̀аска, къркър̀а̀цкь* и др.), възникнали в резултат на паралелни народноетимологични преобразувания от различен класификационен тип.

55. Произход на няколко родопски диалектни думи, възникнали чрез обратна деривация. – *Български език*, 2013, LX, 3, 59-62. ISSN 0005-4283

В статията се изяснява произходът на диалектните думи *фь̀ерка, фь̀ерьенка, фь̀еранка* и *фь̀ерана* в съчет. *фь̀ерана тиква* ‘вид бяла тиква за печене’. Свързват се с цяла група диалектни думи от гръцки произход, вкл. с подобно значение (обяснени по-рано от Л. Димитрова-Тодорова), като по-

различният им формален облик се обяснява чрез механизмите на обратна деривация, заложена върху словообразователно преинтерпретиране на етимологично непрозрачни думи (в случая заемки) на основата на домашни системноезикови словообразователни връзки и отношения.

56. За някои балкански заемки в българския език (названия за предна част от глава на животно, животинска уста). – In: *Studia Borysiana. Etymologica – Diachronica – Slavica, pod red. M. Jakubowicz i B. Raszewskiej-Żurek*. Warszawa: Instytut Slawistyki PAN, Fundacja Slawistyczna, 2014, 293–298. ISBN: 978-83-64031-07-6

Привеждат се и се обясняват откъм произход различни синонимни названия, възникнали в българския език чрез метафорично преосмисляне на балкански заемки – *зърла* (от турски), *гърна* (от гръцки и/или турски), пряко пренесени от съседни езици – *муц̀уна* (от гръцки), *бот* (от румънски), или образувани в български от балкански заемки – *м̀уцка* (от *муц̀уна* чрез обратна деривация); *м̀усурь*, *м̀усора*, *мусора*, *мус̀ур* и др. (от **мус̀уря се*, което от *м̀уся се* – от балкано-латински); *чурило*, *чурилка*, *чурулка*, *чуручка* (от *дж̀урам*, от рум. *giurui*). Някои от етимологиите, приведени в БЕР, се допълват и уточняват, а други се отхвърлят. Последните форми са засвидетелствани в македонските пунктове на ОЛА и тук се предлага ново алтернативно обяснение. Работата е принос към ОЛА.

57. Към произхода на някои турски заемки в българските диалекти. – В: *Изследователски хоризонти на българската лингвистика. Материали от Национална научна конференция „Изследователските хоризонти на българската лингвистика“, посветена на 90-годишнината от рождението на проф. дфн Йордан Заимов (София, 30. 09. 2011 – 01. 10. 2011 г.)*. София, 2014, 124–127. ISBN: 978-954-924-895-1.

Предмет на анализ в работата е произходът на турските заемки *фелем̀енкь*, *фелл̀ах*, *фелф̀ес* (*фельф̀ес*) и *фесфес̀е*. Изяснява се специфичният начин на проникване, лексикално усвояване и морфологично адаптиране на думите – от различни именни и глаголни турски словосъчетания (вкл. чрез първоначално полукалкиране) или устойчиво сравнение, с последвало морфологично и/или семантично преосмисляне.

58. (в съавторство с Д. Борисова) Бълг. *х̀аро* ‘стар и противен човек, дъртак’ – гръцка заемка или домашна дума? – В: *Съвременните измерения на едно научно прозрение. Доклади от Международната научна конференция в чест на 150-тата годишнина от рождението на Ватрослав Облак (1864–1896)*. София: Multiprint Ltd, 2015, 174–180. ISBN: 978-954-362-160-6.

Въз основа на богат етнолингвистичен и фолклорен материал, извлечен от народнопесенното творчество и други фолклорни езикови форми (клетви, заклинания и под.), се установяват омонимните отношения между бълг. *(х)̀аро* ‘стар и противен човек, дъртак’, славянска по произход дума, и *(х)̀аро* название на зъл дух, демонично същество, заето от гръцки. По този начин се ревизират българските и славянските лексикографски източници, в които двете думи неоснователно се идентифицират.

59. За един случай на граматична интерференция в условия на българо-румънски езиков контакт. – В: *Балканските езици, литератури и култури*.

Дивергенция и конвергенция. Международна конференция, посветена на 20-годишнината от създаването на специалността Балканистика, София 30-31 май 2014 г. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2015, 208–215. ISBN: 978-954-07-3955-7.

Публикацията е по темата на хабилизационния труд (вж. т. 21). В нея акцентът е поставен върху разкритата българско-румънска граматична интерференция при група глаголни заемки от румънски в говора на Ново село, Видинско. Става въпрос за интерференция в областта на граматичните отношения (по Вайнрайх), в резултат на която глаголните заемки в говора функционират като двувидови. Това е доказано чрез редица примери с илюстративен контекст, извлечени от изследването на М. Сл. Младенов, който неоснователно определя разглежданите глаголи като видово дефективни (имперфектива тантум).

60. За някои балкански заемки в българските диалектни пунктове на „Общославянския лингвистичен атлас“ (върху материал от т. „Българские материалы“, 2013). – In: *Jazykovedné štúdie XXXII. Prirodzený vývin jazyka a jazykové kontakty*. Bratislava: VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2015, 148–152. ISBN: 978-80-224-1494-4.

В работата се представят някои по-нови балкански етимологии на български думи (включени в БЕР), които налагат преинтерпретиране на отделни названия от лексикалния материал на I том на ОЛА „Животный мир“. Изяснява се конкретният балкански произход на единични български названия от същия том (включени в том „Българские материалы“ на ОЛА), които не са били етимологизувани до този момент или чиито досегашни обяснения се нуждаят от ревизия (турските заемки *ѝерджѝе*, *ѝоркепѝе*, *карабакал*, *кембелек*, гръцките заемки *сѝляк*, *кутмар* и *кутмарка*, румънските заемки *кодѝмѝлч*, *ма̀ркул*, *патка̀н*, *питѝла̀к*, *бешѝки* и др.). Разграничаването и обособяването на балканския и славянския слой лексика в българския език допълва и обогатява знанието за сходствата и различията между славянските диалекти.

61. О некоторых проблемах этимологизации болгарской лексики в „Болгарском этимологическом словаре“. – В: *Этнолингвистика. Ономастика. Этимология. Материалы III Международной научной конференции, Екатеринбург, 7–11 сентября 2015 г.* Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2015, 93–95. ISBN: 978-5-7996-1524-6.

Чрез привеждане на някои конкретни примери се илюстрират проблеми на българската етимология, свързани с разкриване и отчитане на славяно-балканската езикова интерференция на различни езикови равнища (фонетично, лексикално, словообразователно, семантично).

62. Slavic continuants of the Proto-Slavic ablaut sequence **tur-*, **t̃br-*, **tyr-*. – In: *Etymological Research into Old Church Slavonic. Proceedings of the Etymological Symposium Brno 2014, 9-11 September 2014 [Studia etymologica Brunensia 18]*, Brno. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015, 113–127. ISBN: 978-80-7422-381-5. Реферирано в Conference Proceedings Citation Index (Web Of Science = WOS).

Възстановеният за пръв път от М. Москов славянски отгласен ред **tur-*, **t̃ur-*, **tyr-* (пренебрегван досега в етимологичните речници на славянските езици) се прецизира, като се обяснява в индоевропейски контекст и се реконструират съответните праславянски глаголни форми. На основата на богат славянски диалектен материал, очертаващ семантичната общност между продължителите в отделните славянски езици (в рамките на широка мрежа от семантични връзки и отношения), в работата се разкрива добре засвидетелствано славянско етимологично гнездо. Смятаме, че праславянският отгласен ред възхожда към ие. (**teur-*), **tour-*, **tur-*, **tūr-*, възникнал чрез първичната адекватна основа **tu-r(o)-*, производна от ие. кор. **(s)teu-* ‘бутам, блъскам, удрям’. Посочени са семантичните основания за това ие. основа **teur-*, **tour-*, **tur-* да се разглежда като вариант с швебеаблаут на ие. **tuer-*, **tuor-*, **tur-* ‘въртя се, обръщам се, завъртам се’, добре засвидетелствана у Покорни и еднаква по произход с омонимната основа **tuer-*, **tuor-*, **tur-* ‘хващам, сграбчвам, улавям’, претърпяла друг семантичен развой.

63. За някои проблеми при етимологизирането на балкански заемки в българските говори. – В: *Професор Иван Кочев – живот, отдаден на езикознанието. Юбилеен сборник*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов”, 2016, 201–205. ISBN: 978-954-322-852-2.

Обсъждат се и се илюстрират с конкретни примери някои семантични, фонетични и словообразователни проблеми на етимологичната практика в БЕР, свързани с обяснение на диалектни думи от турски произход. Етимологизуват се за пръв път думи, като: *натовелял(а)*, *тъкъзи*, *тъптъисан*, *тълкѹк*, *търѹчки*, *тъпкавчи* и др.

64. Probleme der bulgarischen Etymologie. Slawisch-balkanische Sprachinterferenz (Aus der Praxis des „Bulgarischen etymologischen Wörterbuchs“). – In: *Perspectives of Slavonic Etymology [Studia etymologica Brunensia 19]*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, 65–74. ISBN: 978-80-7422-491-1.

Публикацията е разширен и допълнен с примери вариант на позиция 61. В нея се обсъждат и илюстрират с примери различни случаи на българско-турска фонетична интерференция (поява на неетимологично *ò* на мястото на *a* в диалектни думи от турски произход в родопските говори), балкано-славянска лексикална интерференция, една от проявите на която е българско-гръцката лексикална омонимия (с типичен случай на бълг. *хàpo*, вж. позиция 58), балкано-славянска интерференция от лексикално-словообразователен тип (върху примери от турски и гръцки заемки, допълнително оформени и/или преосмислени словообразователно на българска почва), славяно-балканска лексикално-семантична интерференция (свързана с развитие на нови значения на домашни думи чрез семантично калкиране на турски еквиваленти в условия на двуезичие). Приведени са и примери на „мними“ славизми (посочени като славянски съответствия в ЭССЯ), които пък разкриват омонимни отношения в българския език, породени не от българско-турска интерференция, а от паралелно заемане на различни турски думи (в повечето случаи диалектни).

65. Българската етимология в периода между Втори и Трети конгрес по българистика (1986–2013) – постижения и перспективи”. – В: *Сборник с доклади от Третия международен конгрес по българистика, проведен на 23–26 май 2013 г. в гр. София* (под печат).

В работата се представят постиженията на българската етимология и на учените от „Георгиевската етимологична школа“ в периода след акад. Вл. Георгиев до наши дни. Разгледани са постиженията по отношение на лексикографското представяне на българската лексика в излезлите след 1986 токове на „Българския етимологичен речник“, както и приносите по отношение на етимологичната теория и практика в многобройните по-частни и по-общи индивидуални етимологични проучвания на учените. Очертани са перспективите пред развитието на българската етимология на съвременния етап.

66. Към българската диалектна етимология (Из практиката в „Българския етимологичен речник“). – В: *Сборник с доклади от Седмата международна конференция по лексикография и лексикология „Лексикографията в началото на XXI век“, проведена на 15–16 юни 2015 г. в София* (под печат).

Разгледани са някои конкретни примери, които представят специфични случаи на т.нар. диалектна етимология, свързана с етимологизиране на собствено диалектна лексика – диалектни думи от народнопесенния фолклор, претърпели значителни фонетични и структурно-словообразователни промени поради ритмични съображения, изолирани диалектни думи (домашни и заети), подложени на различни фонетични промени, думи от социалните български говори, заети от съседните балкански езици (в конкретния случай от албански), възникнали в резултат на семантично калкиране на турски думи или претърпели семантична деривация (често пъти с не съвсем ясна мотивация), заемки от съседни балкански езици, прониквали в условия на непосредствен контакт между диалектите на контактните езици, което затруднява в значителна степен етимологизирането. Обяснява се за пръв път произходът на следните думи: *тòнче/тòнчи, тòнав, тòфка, тòфтам, тѣма, тѣргъч, тѣргач, тѣрга, тѣнтук*.

Рецензии и обзори

67. GRAMMATICUS: Studia linguistica Adolfo Erharto quinque et septuagenario oblata (eds. O. Š e f č í k, B. V y k y p ě l). Masarykova universita v Brně, 2001, 234 стр. – *Съпоставително езикознание*, XXIX, 2004, 2, 79–89. ISSN 0204-8701

Представен е юбилеен сборник, посветен на известния чешки индоевропеист проф. Адолф Ерхарт, в който са включени разработки на чешки и чужди учени в областта на индоевропеистиката, индоиранистиката, балтистиката, палеославистиката, индоевропейската и славянската етимология, семантичната типология (на чешки, руски, полски, литовски, немски и английски език).

68. Jiří Rejzek, *Český etymologický slovník*, Praha, LEDA 2001, 752 s. – *Homo Bohemicus*, 2002, 4 (*За хората и речниците*). София: Heron Press, 64–68.

Представен е най-новият етимологичен речник на чешкия език. Рецензията е ориентирана към студентската аудитория и цели да привлече вниманието на младите бохемисти към етимологичните лексикографски

трудовете и към етимологичната проблематика.

Библиографии, хроники, персоналии

69. Етимологичен симпозиум „Етимологията – теория и практика“, Бърно, 26–28 май 2008 г. – *Български език*, LVI, 2009, 1, 118–121. ISSN 0005-4283

70. Le professeur Dr Todor Atanasov Todorov à 75 ans. – *Балканско езикознание*, 2010, XLIX, 1–2, 5–14. ISSN 0324-1653

71. Bibliographie des travaux du prof. dr.Todor At. Todorov. – *Балканско езикознание*, 2010, XLIX, 1–2, 15–34. ISSN 0324-1653

72. [In memoriam] Проф. д.ф.н. Тодор Атанасов Тодоров (1934-2012). – *Български език*, LIX, 2012, 4, 86-92. ISSN: 0005-4283